

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 augusztus Ról-ról

Gyórfy Iván: Fél teke (Transz (Trance)). Színes, feliratos angol krimi, 103 perc, 2013. Rendező-producer Danny Boyle.)

Aki látta, annak örökre bevésődött a vizuális háttértárába a legutóbbi nyári olimpia nyitóünnepségének filmbetétje, amelyben a James Bondot mostanában alakító Daniel Craig és II. Erzsébet királynő egy profin megtervezett, humoros akciójelenetben a Buckingham-palotából helikopterrel a stadion fölé repülnek, majd ejtőernyővel a mélybe vetik magukat, hogy aztán a királynő földet érve azonnal megjelenhessen a díszpáholyban. Természetesen ez a gondosan koreografált és hónapokig tervezett, az egész nyitóünnepség szellemi karmesterének fejéből kipattant jelenet szintén a szemnek és nem dokumentatív szándékkal készült – a kaszkadőrök annak rendje és módja szerint a Stratford metróállomás mellett, egy hídon landoltak, a világszerte többmilliárdos nézettséget produkáló megaesemény nézői pedig aligha érezték átverve magukat, amiért a lazacszínű elegáns öltözetet egy dublőr is magára öltötte.

Danny Boyle, aki néhány éve a *Gettómilliomos* Oscarjainak köszönhetően már bármit csinál, rivaldafénybe kerül, a ceremónia több évig tartó megtervezése közben, 2011 szeptemberében szakított magának néhány hetet, hogy leforgasson egy klasszikus átverős krimi, amelyben a bevett szerepcserés dramaturgiát sokszorosán megbolondítja, s amely a rendező szerint is a nyitóünnepség „sötétebb, gonoszabb unokatestvére”. Még arra is időt adott magának, hogy a nemzetek viadalának globális bolondériáját követően visszatérhessen a vágóasztal mögé, s gyakorlatilag friss szemmel gondolja újra át a szándékoltan félbehagyott filmet. A végeredményt látva, alighanem jól tett a *Transz*nak a kényszerpihenő, amelynek elektrokardiografikus görbéjét a film bizonyos pontjain alkalmazott, elektrosokként ható klipszerű vágások és szempontváltások rajzolják meg. Bár néhány helyen így is kuszának és erőltetettnek hat a cselekmény, s egy-két következetlenség is tetten érhető (például a hatlövétű pisztolyból a film végjelenetében útjára indított lövések száma nemigen korrelál a tárcapacitással), ezek zöme visszavezethető a *Transz* kettős struktúrájára: a racionális és irracionális, a tudatos és tudattalan, a valós és imaginárius, az emlékkép és a projekció kézfogójára. A mozinézőknek pedig nem árt, ha a szemgolyóik mellett mindkét oldali agyféltekéjüket is megmozgatják.

A *Transz* célja ugyanis a címben szereplő sajátos önkívületi állapot szuggesztíója. Hipnoterápiás trip az emlékek, a rejtett utalások, függőségek, szenvedélyek és az elveszettek hitt személyiségmaradványok világába, amely minden látványos hókuszpókusza ellenére nagyjából megmarad a hihetőség világában. A film egyik főszereplője, Simon (James McAvoy) egy aukciósház munkatársaként értelmi szerzője és kivitelezője lesz egy ördögien ravasz festményrablásnak, amelynek tárgya Goya *Boszorkányok a levegőben* című vászna. Az ő narrációjával tekinthetjük meg, hogyan is történhetett volna, ha minden másképp történik, és miként vált az évszázad bűnténye előbb vásári ügyetlenkedéssé, majd vérgőzös thrillerré, később erotikus szerelmi drámává, majd pszichoterápiás fejlődésregénnyé és így tovább, a

műfajokat és filmnyelvi kliséket szabadon árnyalva, variálva és egybefolyatva.

Mivel Boyle még arra sem veszi a fáradságot, hogy cenzúrázza a direkt utalásokat Robert Ludlum Bourne-szériájára, a memória- és identitásvesztett hős ámokfutásának filmes feldolgozásaira, vagy akár a Tarantino-életműre, különös tekintettel a *Ponyvaregény* egyik sarkalatos jelenetére, nem kárhoztathatjuk, hogy saját filmográfiájából is merít. Főként első – és általa legsikerültebbnek tartott – filmjéből, a *Sekély sírhanthól*, amelyben a szereplők közötti dinamika forrása szintén a háromszög csúcspontján állók közötti viszonyok összevisszasága, egy hulla és a nagy értékű zsákmány. Rendezői debütálásához képest azonban a magát már szinte minden zsánerben kipróbáló Boyle-t ezúttal nem a világ működésének abszurditása, hanem az ember manipulálhatósága és énjének mélyrétegei hozzák lázba.

Simon ugyanis nem az, akinek látszik: jól fésült, precíz munkagép, aki hivatásos szenttelenséggel szemléli a jelenlétében gazdát cserélő, fontmilliókat érő műremekeket. Valójában tökéletességre áhítózó műértő, aki mind a lassan felszínre bukkanó, szélsőséges játékszenvedélyében, mind a birtokló szerelemben, mind ítészi minőségében zabolátlanul vágyik a teljességre. A dolgok csupasz valóját kívánja megragadni és magáévá tenni – s itt lesz majd különös szerepe a lemeztelenített Elizabethnek, a rendező exbarátnője, Rosario Dawson póre alakításában. Ironikus, hogy eközben a kisfiúsan ártatlannak tűnő férfi saját emlékei azok, amelyek elsőként megráfálják: a félresikerült rablás során a bűnbanda vezetője, Franck (Vincent Cassel) ütést mér a fejére, amelytől átmeneti amnéziát szenved, s istennek, illetve a brutális Nate (Danny Sapani) körömlétpő vallatási módszerére válaszul sem tudja elárulni, hová rejtette az akció során rejtélyesen eltűnt festményt. A megoldást a sötét sármja és látszólagos céltudatossága ellenére érzékeny, sebezhető és könnyen kijátszható Franck a hipnoterápiában véli felfedezni: dr. Elizabeth Lamb gondosan lehallgatott kezelése során Simon egyre többet tud meg önmagáról, a terapeutájához fűződő jelenlegi (és korábbi) kapcsolatáról, sőt a tudattalan mélyén rejtőző, kulcsfontosságú momentumokról és eseménysorokról is. S miközben Elizabeth egyre közelebb kerül a két férfihez, érdekvezérelten mozgatva a szálakat, az egyéni és csoportterápia alatt előásott gátlások és információk átírják az erőviszonyokat: a banda fellázad, az áldozat és az elkövető szerepe át- meg átfordul, a vér és egyéb testnedvek előntik az agytekervényeket és a zsigereket. A néző pedig már a saját szemének sem hisz.

Bár a *Transz* jól rimel az utóbbi évek nagystílusú emlékezetfilmjeire (*Egy makulátlan elme örök ragyogása*, *Memento*, *Eredet*), több is, kevesebb is azoknál. Kevesebb, mert dacára ütős látványvilágának, alig leplezi, hogy belső terekbe szorított kamarajelenetei csak ritka kivételtként szabadulnak ki a díszletigényes külső terekbe, és ezt Anthony Dod Mantle Dogma-rendezőknél, Vinterbergen és Trieren edződött kameramozgatása, szokatlanul agorafóbiás képi kompozíciói tovább erősítik. (Érezhető, hogy nyersanyaga egy tévéjáték – az egyik forgatókönyvíró, Joe Ahearne írta és rendezte még 2001-ben.) De több is, mivel nem torpan meg az öncélú ravaszkodásnál, s ami a történet mustjából kiejred, meghaladja „az emlékezet ingoványos terep”, „aki az agyban turkál, jó ember nem lehet” típusú közhelyeket. Okos, jól felépített, célirányosan megkavart, inger- és gondolatgazdag munka Danny Boyle új filmje, és ami a legfontosabb: krimiként – vagy ha a filmforgalmazóknak jobban tetszik: thrillerként – is élvezettel fogyasztható. Ugyanakkor egy percig sem érdemes becsapni magunkat: nem korszakalkotó és műfajmegváltó alkotással van dolgunk, csak egy – gyomorpróbáló jeleneteiben is – izlésesen összerakott, többször megnézhető, kiváló zenei és dramaturgiai ütemérzékkel megáldott mozival. És ez nem is kevés.

Ügyes próbálkozás ahhoz mérten is, hogy a Milton Hyland Erickson amerikai pszichiáter által az 1950-es években (újra)alapított hipnoterápiát nem kívánja sem diszkreditálni, sem neveltségessé tenni, s bár mindenevőnek és szinte korlátatlannak állítja be, többé-kevésbé tartva

magát a szakmai közfelfogáshoz, kevés engedményt tesz a populáris elvárásoknak. Szemtanúi lehetünk, ahogy Simon és a csoportterápián Nate egyaránt belemerülnek saját pszichéjükbe, s onnan kellemetlen, szinte pusztító emlékekkel, számukra nélkülözhetetlen szempontokkal távoznak. Láthatjuk, amint a terapeuta ki-be sétál a neki engedelmeskedő páciens által szélesre tárt, tudat alatti kapun, s bizony nem csupán gyógyításra, hanem az emlékképek egymás elleni kijátszására is képes (nem csoda, hogy bíróságokon a transzállapotban előásott emlékeket már nemigen fogadják el bizonyítékkul). Észlelhetjük, hogy a bűnbanda tagjainak többsége csak gyengén vagy egyáltalán nem hipnabilis, ahogy ez a valóságban tapasztalható: az emberiség alig 5-10 százaléka érzékenyebb erre az átlagosnál. S bár egybehangzó vélekedés, hogy a kezelték erkölcsi felfogásával összeegyeztethetetlen, akaratával ellenkező cselekedetekre passzív vagy éber-aktív hipnózisban sem vehetők rá, az már igaz, hogy a mentálisan beteg személyiségből akár a legrosszabbat is előhozhatja a terápia. A játékszenvedélye miatt kezelt, illetve némi emléktörlésen átesett Simon is olyan motívumokra lel, amelyek rosszabbik énjét kezdik táplálni. S a dolgok, sémák, formák közötti összefüggések átlátására hajlamosabb jobb agyfélteke átveszi az irányítást a hipnózisban kikapcsolt, a logikus észlelések és következtetések kezelésére hivatott bal félteke fölött. A páciens pedig elszabadul.

Hipnózisban egészen másképp érzékeljük a valóságot – Danny Boyle filmjének tehát, amelyben a fikcionalitás gyakran elveszti a lába alól a talajt, és szárnyalni kezd, nemcsak a címe, de struktúrája és anyagkezelése is a transzállapotból táplálkozik. Elgondolkodtató alkotásról van szó – s bár a végjátékban mindenki elnyeri méltó jutalmát vagy büntetését, és a világ szokott rendje is helyrebillenni látszik, gyanakodni kezdünk: talán mi is áldozatul estünk Cipolla szemfényvesztő bűverejének.

Tranz (Trance). Színes, feliratos angol krimi, 103 perc, 2013. Rendező-producer **Danny Boyle**; forgatókönyvíró **Joe Ahearne, John Hodge**; operatőr **Anthony Dod Mantle**; szereplők **James McAvoy, Rosario Dawson, Vincent Cassel, Tuppence Middleton, Danny Sapani**.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Gyórfy Iván: Esztelenek és holtak (Harry Brown. Színes, feliratos angol krimi, 98 perc, 2009. Rendező Daniel Barber.)** Elsőre generációk harcaként is szemlélhetjük. A fiatalok robogóra pattannak, bedrogoznak,...
2. **Gyórfy Iván: Legenda újrairva (Robin Hood. Színes, feliratos amerikai–angol kalandfilm, 148 perc, 2010. Rendező-producer Ridley Scott.)** Nagy művészet egy agyonhasznált legendáról újat mondani, de Ridley Scottnak...
3. **Gyórfy Iván: Kasszandra halott (Kasszandra álma. Színes, feliratos angol-amerikai krimi, 108 perc, 2007. Rendező-forgatókönyvíró Woody Allen.)** A

komolytalan Woody Allen – akinek már a megjelenésére is...

4. **Györfly Iván: Kék és fehér (Szeretők, utazók (Los amantes pasajeros). Színes, feliratos spanyol vígjáték, 90 perc, 2013. Rendező-forgatókönyvíró-producer Pedro Almodóvar)** Egymást keresztező sorsok kastélya – jobb híján ezzel a Calvino-címmel...
5. **Györfly Iván: A szobor életre kel (Egy lányról. Színes, feliratos angol dráma, 95 perc, 2009. Rendező Lone Scherfig.)** A Namia krónikái varázsvilágában a büntelen gyerekekből egyszerre koraérett felnőttek...

Cimkék: Györfly Iván